

18.11.2010

Dnro 4267/4/08

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Notari Piatta Skottman-Kivelä

KAKSI YLIKOMISARIOTA MENETTELI LAINVASTAISESTI MIELENOSOITTAJIEN KIINNIOTOISSA

1 KANTELU

Kantelijat pyysivät asianajaja - - - laatimassa, oikeusasiamiehen kansliaan 30.12.2008 saapuneessa kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan Porvoon kihlakunnan poliisilaitoksen ja Suomenlahdenmerivartioston toimintaa. Kysymys oli kantelijoiden Neste Oil Oyj:n Porvoon Kilpilahden jalostamolla järjestämän tiedonjakotilaisuuden siirtämisestä ja keskeyttämisestä sekä kantelijoiden veneiden pysäyttämisestä jalostamon läheisellä merialueella.

Kantelijat arvostelivat erityisesti seuraavia seikkoja:

- tiedonjakotilaisuuden siirtämiseen Neste Oilin portilta Kulloon koululle ja sen keskeyttämiseen koululla ei ollut laillisia perusteita,
- poliisin kenttäjohtaja kieltäytyi kertomasta nimeään,
- kantelijoiden kiinniottoon Kulloon koululta, Tolkkisten rannasta, Svartholmin saaresta sekä merialueelta ei ollut laillisia perusteita
- kiinniotot kestivät suhteettoman pitkään ja ainakin kaksi kanteliijoista (- - -) oli kiinniotettuna yli 24 tuntia,
- kantelijoihin kohdistuneisiin rikosepäilyihin (pakottaminen ym.) ja takavarikoihin ei ollut perusteita,
- poliisi epäili kanteliijoita pakottamisen yrityksestä (mikä ei ole rangaistava teko) ja asianomistajarikoksesta (pakottamisesta) ilman asianomistajan rangaistusvaatimusta,
- merivartioston kantelijoiden veneille antamille pysähtymiskehotuksille ei ollut laillisia perusteita,
- merivartioston kahden veneen kuljettajiin kohdistama voimankäyttö (helikopterin valoilla häikäisy ja pippurisumutteen suihkuttaminen) ei ollut pakkokeinolain suhteellisuusperiaatteen mukaista eikä perusteltua,
- kiinnioton aikana kantelijoille ei järjestetty ruokailua ennen aamiaista, erityisruokavalioida ei otettu huomioon eivätkä kantelijat saaneet soittaa esimerkiksi työpaikoilleen ilmoittaakseen poissaolostaan,
- poliisin esitutkintakirjaukset olivat puutteelliset asianomistajan vaatimusten ja vapaudenmenetyksien osalta ja
- poliisi kuuli - - - epäiltyä rikoksesta vain sillä perusteella, että hänen nimensä mainittiin Greenpeacen tiedotteessa.

Kantelijoiden mukaan viranomaisille on koko ajan ollut selvää, että kyse on mielenilmauksesta ja tiedossa on ollut, ettei mielenilmauksen kohteena oleva palmuöljytankkeri saavu paikalle. Viranomaisoperaatioihin ryhtyminen on ollut tarpeetonta ja ylimitoitettua. Riittävää olisi ollut seurata mielenilmausta ja antaa sen loppua aikanaan.

- - -

3

TAPAHTUMATIETOJA

Saadun selvityksen mukaan kantelukirjoituksessa kuvatut tapahtumat olivat osa kansainvälisen ympäristöjärjestö Greenpeacen maailmanlaajuista kampanjaa, jonka tavoite on vastustaa palmuöljyn käyttöä biodieselin valmistuksessa ja pysäyttää sademetsien tuho Kaakkois-Aasiassa. Greenpeacen sunnuntaina 25.11.2007 julkaiseman lehdistötiedotteen mukaan Neste Oil Oyj:n Porvoon Kilpilahden jalostamolle oli saapumassa palmuöljylastissa ollut tankkialus, mitä vastaan kantelijoiden mielenilmaus oli suunnattu. Tiedotteessa aluksen lasti mainittiin Greenpeacen "pysäyttämäksi".

Osa kantelijoista saapui mainittuna päivänä kello 15.55 Kilpilahden jalostamon pääportille jakamaan jalostamon työntekijöille palmuöljyn käyttöä vastustavia tiedotteita mukanaan banderolleja, kankaita ja kilpiä. Selvityksen mukaan tapahtumasta ei oltu tehty kokoontumislain mukaista ennakoilmoitusta poliisille. Noin puoli tuntia myöhemmin poliisi määräsi mielenosoittajat siirtymään läheisen Kulloon koulun pihalle. Sieltä heidät otettiin kiinni kello 17.45 – 17.55 välisenä aikana epäiltynä pakottamisesta ja toimitettiin Porvoon poliisiasemalle.

Osa kantelijoista oli tuonut aiemmin päivällä Porvooseen kuusi Greenpeacen tunnuksin varustettua venettä ja osa heistä oli poliisin toimesta ensimmäisen kerran pysäytetty jo Porvoon moottoritieellä henkilötietojen tarkistamista varten.

Poliisin virka-apupyynnön johdosta jalostamon läheiselle merialueelle Spjutsundiin oli tapahtumapäivän aamulla lähetty vesiliikenteen valvontaa suorittamaan kaksi Suomenlahden merivartioston partiovenettä (PV-101, PV-108) sekä myöhemmässä vaiheessa merivartioston kumivene AV-144, alus Merikarhu 1 sekä vartiolentolaivueen helikopteri. Selvityksen mukaan merialueella vallitsivat vaikeat keliolosuhteet: erittäin kova tuuli, korkeat aallot, sade ja iltaa kohti lankeava täydellinen pimeys. Jalostamolla oli tapahtuma-aikaan tankattavana bensiinitankkeri sekä Kilpilahdella ankkurissa tankkeri Astoria. Kantelun liitteenä on ollut esitutkintapöytäkirja (6590/R/8839/07), jonka sisältämän satamapäällikkö - - - kuulustelukertomuksen mukaan palmuöljylastissa ollut tankkeri M/S Suula jätettiin tapahtumien vuoksi ankkuriin kauemmas Kalbådagrundiin 30 kilometrin päähän Kilpilahden satamasta.

Greenpeacen kuudesta veneestä ensimmäinen, kumivene Tornado laskettiin veteen Spjutsundissa noin kello 14.10. Kumiveneettä kuljetti - - - ja mukana olivat - - - ja - - -. Selvityksen mukaan merivartioston partiovene PV-108 näytti veneelle pysähdysmerkkiä ensimmäisen kerran noin kello 14.15 tarkoituksenaan tehdä veneille vesiliikennelain mukainen tarkastus. Selvityksen mukaan veneessä oli säännösten vastainen 50 hv:n käsinohjattava perämoottori. Pysähtymismerkkien osoittauduttua tehottomiksi kuljettajaa yritettiin toistuvasti ja tuloksetta käskyttää pysähtymään, mutta Tornado ajoi toistuvasti partiovenettä karkuun. Partio seurasi Tornadoa Kilpilahdelle, jossa oli Spjutsundia vaikeammat keliolosuhteet.

Greenpeacen kumivene Avon laskettiin selvityksen mukaan vesille Spjutsundista noin kello 14.30. Venettä kuljetti - - - ja mukana olivat - - -, - - - ja - - -. Selvityksen mukaan merivartioston partio PV-108 sai 20 minuuttia pysähtymismerkkejä ja -käskyjä annettuaan saarrettua Avonin rantaan ja suoritettua vesiliikenteen mukaisen tarkastuksen. Merivartioston partio tarkasti veneissä olleiden henkilötiedot poliisin kenttäjohdon pyynnön mukaisesti, - - - kirjoitettiin rikesakko tarkastamattomasta sammuttimesta ja veneen annettiin jatkaa matkaansa kenttäjohdon ohjeiden mukaan.

Osa kantelijoista oli Buster-peltiveneessä. Saadun selvityksen mukaan noin kello 16.15 kaikki kolme mainittua venettä suuntasivat Svartholmin saaren pohjoisrantaan, jossa osa kantelijoista pukeutui kiipeilyvarusteisiin. Tieto tästä välitettiin kenttäjohdolle, jonka kello 16.55 antaman käskyn mukaan merivartioston tuli ottaa veneet ja henkilöt rannasta kiinni. Tästä syystä paikalle tilattiin merivartioston kumivene AV-144. Buster-vene jäi paikalle, mutta kumiveneet Avon ja Tornado suuntasivat avomerelle, eivätkä merivartioston partioveneet onnistuneet niitä pysäyttämään. Buster-veneessä olleet henkilöt otettiin Svartholmista kiinni. Heistä kaksi lehdistökortin omaavaa päästettiin viranomaisten hallusta.

Selvityksen mukaan kumiveneiden pysäyttämistä yritettiin useasti. Takaa-ajo siirtyi Kilpilahden öljynjalostamon edustalle merialueelle, jossa vesikulkuneuvolla liikkuminen on kielletty. Satama-alueella lukuisat kiinniottoyritykset jatkuivat tuloksetta. Selvityksen mukaan kumiveneiden kuljettajat vaaransivat vakavasti useaan otteeseen sekä viranomaisten että veneissä olevien henkilöiden turvallisuuden. Kahden tunnin takaa-ajon jälkeen PV-108 käytti Tornadoon pippurisumutetta, jolloin vene pysäytettiin. Selvityksen mukaan sumutetta suihkutettiin arviolta 5–10 metrin etäisyydeltä noin kahden sekunnin ajan.

Merivartioston Merikarhu 1 seurasi Avonia sen ajaessa kohti tankkeri Astoriaa. Etäisyyden ollessa Astoriaan oli noin puoli kilometriä, Merikarhu 1:stä käytettiin pippurisumutetta, jolloin kuljettaja pysäytti veneen välittömästi. Molemmissa veneissä olleet henkilöt otettiin kiinni ja luovutettiin poliisin haltuun.

Loput kolme Greenpeacen kumiveneitä oli ollut tarkoitus laskea vesille Tolkkisten rannassa. Poliisipartion tullessa iltapäivälle paikalle siellä olleet kantelijat kertoivat olevansa menossa vesille Kilpilahden edustalle. Tämän ehkäistäkseen poliisi otti haltuunsa veneiden polttoainesäilöt noin kello 17.00. Tuntia myöhemmin poliisi otti kantelijat kiinni kuljettaen heidät Porvoon poliisiasemalle.

Tapahtuma-aikaan poliisin yleisjohtajana toimi ylikomisario A, kenttäjohtajana komisario - - - sekä tutkinnanjohtajana ylikomisario B. Saadun selvityksen mukaan poliisin kenttäjohdossa oli paikalla myös M/S Suulan omistavan Neste Shipping Oy:n varatoimitusjohtaja - - -, joka tuossa vaiheessa ilmoitti asianomistajan vaativan kantelijoille rangaistusta pakottamisesta.

Kaikki kiinniotetut henkilöt kuulusteltiin epäiltynä pakottamisesta, pakottamisen yrityksestä, virkamiehen vastustamisesta, niskoittelusta, liikennerikkomuksesta, liikenneturvallisuuden vaarantamisesta sekä törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta. Heidät vapautettiin seuraavana päivänä. Esitutkinta asiassa valmistui 29.8.2008. Esitutkintapöytäkirjan mukaan muiden rikoksesta epäiltyjen paitsi Tornadossa ja Avonissa olleiden henkilöiden asema oli muuttunut asiaan osalliseksi. Kun asianomistaja 18.8.2008 luopui pakottamista kokevasta rangaistusvaateestaan, asia saatettiin syyteharkintaan vain Avonia ja Tornadoa kuljettaneiden - - - ja - - - osalta.

4

MIELENOSOITUS JALOSTAMON PORTILLA

4.1

Mielenosoituksen siirtäminen Kullon koululle

Kantelun mukaan osa kantelijoista saapui Neste Oilin Kilpilahden jalostamon pääportin ulkopuolelle jakamaan työntekijöille tiedotteita palmuöljyn käytön haitoista. Kantelijoiden mukaan paikalle saapuneet poliisit olivat määränneet kantelijat siirtymään jalostamolle johtavan tien varressa sijaitsevalle Kullon koululle, jossa kantelijoiden mukaan tosiasiasa oli mahdotonta jakaa tietoa kenellekään.

Poliisit olivat kantelijoiden mukaan antaneet myös virheellistä tietoa kantelijoille eikä heille pyynnöstään huolimatta kerrottu kenttäjohtajan nimeä. Kullon koululta kantelijat otettiin kiinni pakottamisesta epäiltynä ja vietiin Porvoon poliisiasemalle.

Oikeushjeet

Perustuslain 13 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus lupaa hankkimatta järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin. Pykälän 3 momentin mukaan tarkempia säännöksiä kokoontumisvapauden ja yhdistymisvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

Yleisestä kokouksesta on kokoontumislain 7 § mukaan ilmoitettava vähintään kuusi tuntia ennen kokouksen alkamista poliisille.

Kokoontumislain 9 §:n mukaan:

yleisen kokouksen saa järjestää ulkona yleisellä torilla, aukiolla, katualueella tai muussa sellaisessa kokoustarkoitukseen soveltuvassa yleisessä paikassa ilman omistajan tai haltijan lupaa. Omistaja tai haltija voi rajoittaa tällaisen paikan käyttämistä kokoustarkoitukseen, jos kokouksen järjestämisestä on odotettavissa kohtuutonta haittaa omistajalle, haltijalle tai ympäristölle.

Kokoontumislain 10 §:n 2 momentissa säädetään:

Jos yleisen kokouksen järjestäminen ilmoitetussa paikassa vaarantaa ihmisten turvallisuutta, aiheuttaa huomattavaa haittaa ympäristölle tai vahinkoa omaisuudelle, häiritsee kohtuuttomasti sivullisia tai liikennettä taikka valtiovierailuun tai julkisyhteisön järjestämään kansainväliseen kokoukseen kuuluvaa tai suojelun tarpeeltaan niihin rinnastettavaa tilaisuutta, poliisi voi yhteyshenkilön kanssa neuvoteltuaan osoittaa kokouksen siirrettäväksi toiseen, kokouksen tarkoituksen kannalta sopivaan paikkaan.

Kokoontumislain 20 §:n mukaan poliisi voi tarvittaessa antaa mielenosoituksen aikanakin ohjeita ja määräyksiä mm. yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi ja liikenteen sujuvuuden turvaamiseksi.

Saatu selvitys

Komisario - - - selvityksen sekä hänen 20.7.2010 sähköpostitse toimittamansa lisäselvityksen mukaan kantelijoiden mielenilmaus järjestettiin Neste Oil Oyj:n alueella ja sen lähiympäristössä. Jalostamon pääportti sijaitsee miltei keskellä tuotantoaluetta, jolla oleskelu vaatii turvatoimia. Pääportilla tarkistetaan kulkuluvat ja pääportin kautta menevän liikenteen on turvallisuus- ja tuotantosyistä tärkeää päästä esteettömästi kulkemaan, jotta tuotantoalueelle saadaan tarvittavia kemikaaleja ja jotta pelastustie pysyy auki. Tiedonjakotilaisuus esti liikennettä ja selvityksen mukaan alueella tapahtuva toiminta aiheuttaa tarpeetonta haitata ja vaaraa ihmisten hengelle ja terveydelle. Selvityksestä ilmenee, että juuri ennen Greenpeacen mielenilmausta tuotantoalueelle oli laadittu viranomaisten ja yhtiön turvallisuusorganisaation yhteinen turvallisuussuunnitelma, jonka mukaan vaaraa aiheuttavassa paikassa järjestetty mielenosoitus määrätään siirtymään poliisin osoittamaan turvalliseen paikkaan Kullon koulun alueelle. *Komisario* - - - toteaa, että mikäli tilaisuudesta olisi tehty ennakkoilmoitus, poliisi olisi voinut sopia paikasta kantelijoiden kanssa eikä siirtämistä olisi tarvinnut tehdä. Selvityksensä mukaan *komisario* - - - oli kertonut kantelijoille nimensä radion välityksellä. *Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen* lausunnon mukaan poliisin toimenpiteet ovat perustuneet lähinnä kokoontumislain 10 ja 20 §:n säännöksiin.

Kantelijoiden vastineessa on todettu, että kyse on ollut yleisestä paikasta, johon kenellä tahansa on pääsy ja jossa oleskelu ei voi olla vaarallista. L. ehtisten jakamisesta ei ole myöskään aiheutunut häiriötä tai kohtuutonta haittaa.

4.2

Kulloon koululla olleiden henkilöiden kiinniottojen edellytykset

Oikeusohjeet

Kiinniottamisen ja pidättämisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain (PKL) 1 luvun 2 ja 3 §:ssä. PKL 1 luvun 2 §:n mukaan:

Poliisimies saa ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä. Kiinni otetulle on heti ilmoitettava kiinniottamisen syy.

PKL 1 luvun 3 §:n mukaan:

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää:

- 1) jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;
- 2) jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:
 - a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
 - b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
 - c) jatkaa rikollista toimintaa;
- 3) jos hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitetaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; taikka
- 4) jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen muutoin on 1 momentissa säädetyt edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Ketään ei saa pidättää, jos se asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta.

PKL 7 luvun 1 a §:ssä säädetään suhteellisuusperiaatteesta. Hallituksen esityksessä HE 22/1994 vp todettiin suhteellisuusperiaatteella tarkoitettavan sitä, että tiettyä pakkokeinoja saa käyttää vain, jos sen käytöllä saavutettava etu tai tavoiteltu päämäärä on järkevässä suhteessa pakkokeinon aiheuttamiin haittoihin tai vastakkaisiin etuihin. Edelleen hallituksen esityksessä lausutaan, että pakkokeinon käytön kokonaisuuskannassa nimenomaista huomiota on kiinnitettävä myös rikoksen vakavuuteen ja siihen yksityiselämän loukkaukseen, joka seuraa pakkokeinon käytöstä.

Poliisilain 2 §:n 1 momentin mukaan poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen. Poliisilain 2 §:n 2 momentissa suhteellisuusperiaate käy ilmi siitä, että toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Säännöksen 3 momentin mukaan poliisi ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin poliisin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

Vähimmän haitan periaate käy ilmi esitutkintalain 8 §:stä. Sen mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että pakkokeinoja käytettäessä vähimmän haitan periaate sisältää sen, ettei pakkokeinoja myöskään ajallisesti uloteta pidemmälle kuin sen tarkoituksen saavuttaminen välttämättä edellyttää (Helminen–Lehtola–Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2005, s. 63–64).

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisin on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Toisaalta, jos jostain tapahtumasta saatavissa olevien tietojen perusteella ei ole syytä epäillä rikosta, ei esitutkintaa saa toimittaa. Syytä epäillä -kynnystä on lain esitöissä (HE 14/1985 s. 16) kuvattu siten, että rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen. Lain käyttämä sanamuoto jättää esitutkinnan toimittamisesta päättävälle viranomaiselle harkintavaltaa. Esitutkinnan aloittamiskynnystä ei voida esitutkintalain esitöiden mukaan asettaa kovin korkealle harkittaessa, onko esitutkintaan ryhdyttävä. Varmuutta tai suurta todennäköisyyttä rikoksen tekemisestä ei vaadita. Aika, joka kuluisi odoteltaessa epäilyksien vahvistumista, voisi helposti vaarantaa rikoksen selvittämisen. Esitutkintalain 6 §:n mukaan esitutkinta on suoritettava ilman aiheetonta viivästystä.

Saatu selvitys

Ylikomisario A:n selvityksen ja *Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen* lausunnon mukaan Greenpeacen edustaja oli ilmoittanut televisiolähetyksessä järjestön pyrkivän pysäyttämään ja käännettämään Kilpilahden satamaan tulossa olevan tankkerin. Toisaalta tuossa vaiheessa oli jo tiedossa Astoria-tankkerin tosiasiallisesti jättäneen tulematta satamaan. Ilmoituksen perusteella syntyi syy epäillä alueella olevien Greenpeacen edustajien yhdessä pyrkivän palmuöljytankkerin pysäyttämiseen ja heidän siten syyllistyvän pakottamiseen. Selvityksen mukaan ennen kiinniottoja selvitettiin, että asianomistaja vaati rangaistusta mahdolliseen rikokseen syyllistyneille. *Tutkinnanjohtaja B:n* selvityksestä ilmenee, että poliisi oli tiedustellut asianomistajan rangaistusvaatimusta vielä uudelleen 26.11.2007, jolloin sekä Neste Oil Oyj:n lakiasiainjohtaja että Rederi Veritas Ab Tankersin toimitusjohtaja olivat vaatineet rangaistusta.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto on lausunnossaan todennut, ettei sen käsityksen mukaan pakottamisrikoksen syytä epäillä -kynnys ylittynyt Kullon koululta kiinniotettujen henkilöiden osalta. Lausunnossa todetaan, että se seikka, että jonkin kiinniotettujen edustaman järjestön edustaja julkisesti ilmoittaa järjestön pyrkivän jonkin tapahtuman estämiseen, voine pelkästään antaa aiheutta epäillä järjestön jäseniä tai kannattajia rikoksesta.

4.3

Kannanotot

4.3.1

Siirtäminen

Aluksi totean, että asiakirjojen perustella on vaikea saada tapahtumista kovin yksityiskohtaista kuvaa käytyjen keskustelujen ja poliisin antamien tietojen sisällöstä. Komisario - - - on selvityksensä mukaan kertonut kantelijoille nimensä. Tapahtumien kulusta on tältä osin saatu ristiriitaista tietoa eikä asiaan nähdäkseni ole saatavissa asiaan vaikuttavaa lisäselvitystä. Yleisesti totean pitäväni virkamiehen nimen ilmoittamista tärkeänä, jotta virkatoiminnan avoimuus ja luottamus virkatoiminnan puolueettomuuteen ja asianmukaisuuteen sekä perustuslain 118 §:n mukainen oikeus saattaa virkamies oikeudelliseen vastuuseen virkatoimistaan voivat toteutua.

Kantelussa tapahtumaa on luonnehdittu tiedonjakotilaisuudeksi. Tässä tapauksessa mielestäni kyse on tosiasiallisesti ollut kokoontumislaissa tarkoitettua yleisestä kokouksesta. Ottaen huomioon tapahtumakokonaisuus on poliisin käsitys mielenosoituksesta ollut nähdäkseni perusteltu. Asiakirjoissa esiintyvä ilmaisu siitä, että "mielenosoitukselle ei ole anottu lupaa" on mielestäni vain epäonnistunut sanamuoto tarkoittaessa, ettei ennakoilmoitusta oltu tehty. Totean myös, että mikäli tilaisuutta ei

olisi ollut pidettävänä mielenosoituksena, olisi sovellettavaksi voinut tulla poliisilain 19 §, jonka mukaan poliisimiehellä on oikeus määrätä väkijoukko hajaantumaan tai siirtymään, jos kokoontuminen vaarantaa yleistä järjestystä tai turvallisuutta taikka on esteenä liikenteelle.

Kokoontumislakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 145/1998 vp) todetaan, että lain 9 §:ssä tarkoitetut yleiset kokouspaikat olisivat yleisesti käytössä olevia alueita, joihin jokaisella on muutenkin vapaa pääsy sekä oikeus liikkua ja oleskella siellä. Viime kädessä asian ratkaisisi alueen tosiasiallinen käyttö. Hallituksen esityksen mukaan on selvää, että esimerkiksi satama-alueiden rajoitetun oleskelun osat eivät kuuluisi pykälässä tarkoitettuihin alueisiin. Arvioitaessa sitä, onko kyse yleisestä paikasta, olisi lähtökohtana ylipäänsä pidettävä paikan soveltuvuutta kokoustarkoitukseen.

Poliisilain 52 §:n mukaan:

erittäin tärkeän toiminnan tai omaisuuden turvaamiseksi taikka ihmisten suojaamiseksi sisäasiainministeriön asetuksella voidaan rajoittaa liikkumista tai oleskelua turvattavassa tai suojattavassa kohteessa tai sen ympäristössä, kohteesta aiheutuvan tai siihen kohdistuvan vaaran vuoksi, taikka kieltää turvallisuutta vaarantavien esineiden tai aineiden tuonti sinne. Kiellon tai rajoituksen rikkomisesta voidaan tuomita sakkoon, milloin teosta ei ole muualla laissa säädetty rangaistusta.

Sisäasiainministeriö on määräyksellään (1254/1996) päättänyt, että liikkuminen ja oleskelu ilman yhtiön antamaa asianmukaista lupaa on kielletty Neste Oy:n ja Borealis Polymers Oy:n Porvoon maalaiskunnan Kilpilahden teollisuusalueella. Määräyksen mukaan liikkumiskiellon piiriin kuuluva, karttaliitteessä osoitettu rajoitusalue on varustettava kieltoa ja sen rikkomisesta tulevaa seuraamusta osoittavien tauluin ja merkein. Käytössäni olevasta selvityksestä ei täysin yksiselitteisesti ilmene, onko mielenosoitus tapahtunut Nesteen jalostamon portilla vai Kilpilahden teollisuusalueen pääportilla. Edellä mainitussa karttaliitteessä kumpikin porttialue on rajoitusalueen sisäpuolella. Näin ollen kyse ei näyttäisi olleen kokoontumislain 9 §:n mukaisesta yleisestä paikasta.

Saadussa selvityksessä on tuotu esille alueen erityiset turvallisuusvaatimukset, joihin ministeriön määräämä oleskelurajoituskin perustuu. Selvityksen mukaan mielenosoitus pääportilla on häirinnyt liikennettä ja vaarantanut turvallisuutta, joten katson, että poliisi on voinut harkintavaltansa puitteissa myös kokoontumislain 10 §:n nojalla määrätä tiedonjakotilaisuuden siirrettäväksi turvallisuusnäkökohtia ja liikenteen sujuvuutta ajatellen parempaan paikkaan.

Toisaalta selvityksistä ei käy ilmi, olisiko mielenosoituksen ja tiedonjaon tarkoituksen kannalta ollut mahdollista löytää sopivampi ja lähempi paikka kuin turvallisuussuunnitelmassa päätetty Kullon koulu. Komisario - - - on esitutkinnassa todistajana kuultaessa kertonut antaneensa ensin toimintalinjauksen, jonka mukaan mielenosoittajat siirretään portin läheisyydessä olevalle viheralueelle, jossa he eivät tuki liikennettä. Yleisjohtaja A antoi tämän jälkeen kuitenkin määräyksen siirtää mielenosoittajajoukko turvallisuussuunnitelman mukaan Kullon koululle.

On selvää, että pelkästään jonkin alueen yritysten kanssa tehdyillä ennakkosopimuksilla tai -suunnitelmilla ei mielenosoituksen siirtämistä voida perustella, vaan toimenpiteissä on otettava huomioon vähimmän haitan periaate. Edellä mainittua hallituksen esitystä koskevassa perustuslakivaliokunnan mietinnössä (PeVM 13/1998 vp) on todettu, että kokouksen siirtämisvaltuuden käyttöä harkittaessa tulee valiokunnan mielestä ottaa asianmukaisesti huomioon se, että kokouksen järjestäminen juuri määrättyssä paikassa tietynä aikana voi olla kokoontumisen tarkoituksen oleellinen osa ja että kokouksen siirtäminen toisaalle voi heikentää tällöin merkittävästi kokoontujien ilmaisemien mielipiteiden tehoa ja painoarvoa.

Kokoontumislain 10 §:ää tulkittaessa on pidettävä mielessä julkiselle vallalle ja erityisesti poliisille asetettu velvollisuus turvata kokoontumisvapauden käyttämistä. Korostan sitä, että mielenosoituksen paikan valitsevat ensisijaisesti sen järjestäjät, ei poliisi. Vain jos järjestäjien valitsemaa paikkaa ei kokoontumislain 10 §:n perusteella voida hyväksyä, poliisi voi osoittaa yhteyshenkilön kanssa neuvoteltuaan sopivan paikan mielenosoitukselle. Myös mielenosoituksen järjestäjät voivat tässä neuvottelussa esittää uutta paikkaa, joka poliisin on käsitykseni mukaan pääsääntöisesti hyväksyttävä, jos ei ole käsillä kokoontumislain 10 §:n 2 momentissa tarkoitettua estettä. Mielenosoituspaikan siirtäminen ei myöskään saa perustua siihen, että mielenosoituksen kohteita suojataan kohtaamasta heille ehkä kiusallisia mielipiteitä.

Koska kyse ei näkemykseni mukaan ole ollut kokoontumislain 9 §:ssä tarkoitettu yleisestä paikasta ja siirtämisvaltuuden käyttöä on lisäksi perusteltu edellä esitetyillä näkökohdilla katson, että ylikomisario A ei ole ylittänyt harkintavaltaansa määrätessään kantelijat siirtymään Kulloon koululle. Tässä tapauksessa ei mitään ilmeisimmin ole myöskään ollut yhteyshenkilöä, jonka kanssa neuvotella – mitään ennakoilmoitustahan ei ollut tehty. Kiinnitän kuitenkin ylikomisario A:n huomiota edellä esittämiini siirtämisvaltuuden käyttöä koskeviin näkökohtiin.

4.3.2

Kiinniotot

Poliisin toimenpiteiden jälkikäteinen arviointi on tehtävä niiden tietojen valossa, joita poliisilla on toimenpiteestä päätettäessä ollut. Tilanne saattaa myöhemmin saatujen tietojen pohjalta näyttäytyä erilaisena kuin päätöksentekohetkellä. Käytännön tilanteessa päätökset toimenpiteistä on useinkin tehtävä kiireesti ja melko vähäisen aineiston perusteella. Lisäksi näyttökynnystä koskevat säännökset antavat niitä soveltavalle virkamiehelle suhteellisen paljon harkintavaltaa.

Aluksi totean, että mielenosoituksen keskeyttämistä en katso olevan aihetta enemmälti käsitellä, kun sen loppuminen tosiasiallisesti johtui kiinnioitoista, joiden perusteltavuutta käsittelen seuraavana.

Selvityksestä ilmenee, että poliisin yleisjohto päätyi epäilemään kaikkia Kilpilahden alueella oleskeleita kantelijoita pakottamisesta.

Rikoslain 28 luvun 8 § mukaan:

Joka oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *pakottamisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Pakottamisrikoksen tunnusmerkistön sanamuodon mukaan pakottaminen tapahtuu väkivallalla tai uhkauksella. Uhkausta on oikeuskirjallisuudessa (Heinonen ym: Rikosoikeus, 2002, ss. 942) kuvattu mielikuvan herättämiseksi pahasta, jonka uhkaaja itse tai jonkun toisen välityksellä aikoo ja myös kykenee toteuttamaan. Väkivallan ei tarvitse olla perinteistä, pahoinpitelynä rangaistavaa väkivaltaa, vaan se voi pakottamisrikoksessa olla myös ns. suhteellista pakkoa eli väkivallan uhalla pakottamista. Tässä tapauksessa Kulloon koululta kiinni otettujen henkilöiden ei ole selvitetty käyttäneen väkivaltaa tai esittäneen uhkauksia. Heidän toimintansa ilmeisenä tarkoituksena on ollut palmuöljyn käyttöä vastustavan mielipiteen esittäminen, eivätkä heidän tekonsa (tiedotteiden jakaminen, banderollien ym. esillä pito) tosiasiallisesti ole voineet johtaa pakottamisrikoksen tunnusmerkistön täyttymiseen. Saadussa selvityksessä ei ole esitetty perusteita sille, että heidän toimintansa olisi ollut jäljempänä kohdassa 5 tarkoitettujen henkilöiden toimintaan sellaisessa yhteydessä, joka voisi perustaa rikosvastuun tai edes epäilyn osallistumisesta pakottamisrikokseen.

Johtopäätökseni on, ettei saadusta selvityksestä ilmene oikeudellisesti hyväksyttäviä perusteita, joiden perusteella poliisilla olisi ollut syytä epäillä Kullon koululta kiinni otettuja henkilöitä niistä rikoksista, joista epäiltyinä heidät on otettu kiinni ja kuultu esitutkinnassa. Kiinniottolle esitetyt perustelut ovat siinä määrin riittämättömiä, että katson määräyksen antaneen ylikomisario A:n ylittäneen harkintavaltansa.

5

KIINNIOTOT MERIALUEELLA

5.1

Veneissä olleiden henkilöiden kiinniottojen edellytykset

Selvityksestä ilmenee, että Buster-peltivene oli havaittu kello 14.50 matkalla Emäsalon sillalta kohti Kilpilahden satama-aluetta. Noin kello 16.15 molemmat kumiveneet ja peltivene suuntasivat Svartholm-saaren pohjoisrantaan, missä osa veneissä olleista henkilöistä pukeutui kiipeilyvarusteisiin. Kumiveneiden irtautuessa Svartholm-saaren rannasta ja niiden kiinniottoyritysten myöhemmin jatkessa jäi Buster-vene rantaan.

Merivartiosto otti yleisjohtaja A:n määräyksestä kiinni pakottamisesta ym. epäiltyinä veneiden kuljettajat ja niiden kyydissä olleet henkilöt edellä kohdassa kolme kuvattua mukaisesti. Saadusta selvityksestä ilmenee, että poliisin käsityksen mukaan myös merialueella oli kyse henkilöjoukosta, joka yhdessä eri tapahtumapaikoilta ja eri veneistä käsin pyrki pysäyttämään palmuöljytankkerin. Kiinniottopäätökset tehdessään A:lla selvityksensä mukaan oli tiedossa, että ainakin Astoria-tankkeri oli jättänyt tulematta satamaan tapahtumien vuoksi. Myös satamapäällikkö on esitutkinnassa todistajana kuultaessa kertonut, että M/S Suula jätettiin tapahtumien vuoksi ankkuriin kauemmas kuin alkuperäinen suunnitelma oli.

Käytössäni olevasta aineistosta ilmenee, että aktiivisimmin merialueella ja jalostamon edustalla liikkivat kumiveneet, peltiveneen ja siinä olleiden, ilmeisesti osin kiipeilyvarusteisiin pukeutuneiden henkilöiden jäädessä saarelle noin kello 17.00. Kolme merialueelle lähdessä ollutta venekuntaa tuli pysäytetyksi Tolkkisten rannassa.

Pakottamisrikosepäily on näiden kiinni otettujen henkilöiden osalta edellyttänyt jotain konkreettista, yksittäistapauksellista havaintoa juuri hänen osallistumisestaan rikoslain 25 luvun 8 §:ssä tarkoitettuun toimintaan. Kantajien vastineissa on korostettu, ettei lausunnoista ilmene millä perusteella olisi yhdenkään kantelijan osalta ollut syytä epäillä pakottamisrikosta, joka edellyttää väkivaltaa tai uhkaamista, joihin kenenkään kantelijan ei edes väitetä syyllistyneen. Kantelijoiden mukaan aluksen pysäyttäminen ei vallitsevan oikeuskäytännön mukaan täytä pakottamisrikoksen tunnusmerkistöä.

Korkein oikeus on niin sanotussa Kojjärvi-jutussa antamassaan ratkaisussa (KKO 1983 II 159) tuominut pakottamisesta rangaistukseen syytetyt, jotka olivat maansiirtotyömaalla tunkeutuneet kaivinkoneen toimintasäteen sisäpuolelle, jolloin koneen kuljettajan oli ollut luovuttava käyttämästä konetta, koska hän muutoin olisi saattanut aiheuttaa aktivisteille vammoja. KKO katsoi, että tällainen menettely oli väkivallalla pakottamista. Pakottamisen tunnusmerkistö ei ole tuon ratkaisun jälkeen olennaisilta osiltaan muuttunut. KKO:n myöhemmässä ratkaisussa (2003:128) on myös kyse ollut siitä, että metsänhakkuita vastustava henkilö oli tullut metsätyökoneen vaara-alueelle estäen siten työskentelyn koneella. Tässä päätöksessä KKO katsoi, että henkilö on tiennyt tai hänen on ainakin täytynyt ymmärtää, että menemisestä hakkuukoneen lähelle sen niin sanotulle turva- tai vaara-alueelle seuraa, että koneen käyttäjä joutuu keskeyttämään sen toiminnan, jotta alueelle tuleva ei joudu vaaraan ja siten hänen menettelynsä ilmeisenä tarkoituksena on ollut hakkuutöiden keskeyttäminen. Henkilön menet-

tely poikkeaa aikaisemmassa ratkaisussa syytettyjen menettelystä siinä suhteessa, että tuossa ratkaisussa syytetyt olivat kahliutuneet työkoneeseen. Tälle seikalle ei kuitenkaan tunnusmerkistön toteutumisen kannalta ole annettu merkitystä, vaan jo vaara-alueelle tunkeutumisen on katsottu merkinneen pakottamista. Menettely on siten tosiasiallisesti estänyt mahdollisuuden jatkaa hakkuutöitä. Näillä perusteilla KKO katsoi, että on esitetty olleen todennäköisiä syitä epäillä - - - menettelyllään syyllistyneen pakottamiseen.

5.2

Rannalla olleiden henkilöiden kiinniottojen edellytykset

Komisario - - - on selvityksessään kuvaillut vallinneita olosuhteita myrskynomaisiksi. Tolkkien rannassa osa kantelijoista valmistautui laskemaan vesille kolme pientä kumivenettä, joissa oli kiipeilyköysiä ja -tarvikkeita sekä banderolleja. Komisario - - - mukaan oli selvää, että henkilöt liittyivät käynnissä olevaan Greenpeacen operaatioon ja ryhmän tarkoituksena oli kiinnittyä joihinkin rakenteisiin ja kiinnittää banderollinsa niihin. Ainoat tällaiset rakenteet olivat Neste Oilin satama-alueella, jossa liikumista on rajoitettu erillisellä kiellolla. Samaan aikaan merivartiosto pyrki pysäyttämään kolmea pysäytysmerkkejä noudattamatta jättänyttä venettä, jotka liikkuivat alueella, jonka yli kyseisten kumiveneiden olisi pitänyt liikkua. Komisario - - - mukaan hän otti intressivertailussa huomioon mielipiteenvapauden ja päätyi lievimpään mahdolliseen pakkokeinoon eli polttoainesäiliöiden haltuunottoon. Päätöksen tärkein syy oli turvata kyseisten henkilöiden turvallisuus poliisilain 11 §:n nojalla. Tämän lainkohdan mukaan poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni henkilö hänen suojaamiseksi henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vakavalta vaaralta, jos henkilö ei kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa muutoin voida poistaa tai henkilöstä huolehtia muilla keinoin. Selvityksessään komisario - - - viittaa myös poliisilain 16 §:n mukaiseen vaarallisen teon ja tapahtuman estämiseen sekä 14 §:n mukaiseen julkisrauhan piirin kuuluvien alueiden suojaamiseen. Komisario - - - mukaan henkilöiden kiinnittäminen ja takavarikot tapahtuivat vasta yleisjohdosta tulleen määräyksen jälkeen rikosepäilyä ilmetessä.

5.3

Kannanotto

Kiinniottojen edellytysten osalta totean ensiksikin, että pelkästään se, että esitutkinta on jonkun kiinniotetun kohdalla lopetettu saattamatta asiaa syyteharkintaan, ei sinällään ole osoitus siitä, että kiinniotto olisi ollut perusteeton. Kiinnioton edellytyksiä on aina arvioitava tapahtumahetken tietojen mukaan eikä esitutkinnan alkuvaiheessa rikosepäilyltä sinänsä edellytetä erityisen vahvoja perusteita. "Syytä epäillä" -kynnyksen ylitykselle voidaan käsitykseni mukaan yleensä asettaa suuremmat vaatimukset vapaudenriistosta päätettäessä kuin esimerkiksi harkittaessa esitutkinnan aloittamista. Vaikka rikosepäilyä tulee kohdistua aina yksilöön, on tässä tapauksessa on ymmärrettävää, että kiinniottopäätöstä tehdessä on ollut vaikea esimerkiksi erotella, ketkä kumiveneistä kiinniotetuista henkilöistä ovat osallistuneet sen ohjaamiseen.

Selvityksestä ilmenevästi ylikomisario A:n tiedossa on tapahtumahetkellä ollut Greenpeacen julkaisema tieto järjestön pyrkimyksestä pysäyttää palmuöljylastissa ollut alus sekä tieto jo ainakin Astoria-tankkerin tosiasiallisesta satamaan tulematta jättämisestä. Ilmeisestikään myöskään M/S Suula ei ole voinut ankkuroitua alun perin suunniteltuun paikkaan odottamaan satamaan pääsyä, vaan se on kantelijoiden toimien johdosta jäänyt ankkuriin kauemmas ja suojattomampaan paikkaan.

Sinänsä merialueella liikkuneiden eri henkilöiden toiminnan aktiivisuudessa on ollut eroja tapahtumätiedoista ilmenevästi. Ottaen kuitenkin muun ohessa huomioon edellä esitetty KKO:n oikeuskäytäntö

katson, ettei ylikomisario A ylittänyt harkintavaltaansa, kun hän on katsonut olleen syytä epäillä meri-alueella niin veneissä kuin rannalla olleiden henkilöiden ilmeisenä yhteisenä tarkoituksena olleen tankkerin matkan keskeyttäminen (ja joiden yhteinen toiminta oli myös jo johtanut edellä kerrottuihin seuraamuksiin) ja siten olleen syytä epäillä heidän yhdessä syyllistyneen pakottamiseen.

Edellä lausutusta huolimatta on nähdäkseni myös perusteita todeta vähemmän aktiivisesti toimineiden venekuntien osalta, että syytä epäillä -kynnyksen ylittyminen ei mielestäni ole ollut erityisen selvää. Sinänsä on mahdollista ajatella, että joidenkin osalta kysymys olisi ollut vasta (rankaisemattomasta) valmistelusta. En kuitenkaan pidä A:n arvioita perusteettomana. Lisäksi totean, että vaikka selvityksissä ei nimenomaisesti ole vedottu poliisilain 20 §:ään, olisi ollut mahdollista arvioida tilannetta myös tuon säännöksen kannalta. Sen mukaan poliisimi ehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi mm. vapautteen kohdistuvaan rikokseen. 20 §:n 3 momentin mukaan jos paikalta poistaminen on ilmeisesti riittämätön toimenpide, eikä häiriötä tai vaaraa voida muuten poistaa, henkilö voidaan ottaa kiinni. Lainkohta edellyttää konkreettisiin tosiseikkoihin nojautuvaa perusteltua, yksittäistapauksellista arviota henkilön todennäköisestä syyllistymisestä lainkohdassa mainittuihin rikoksiin. Tällöin pyritään estämään rikos jo ennakolta.

Lopuksi totean, että - - - ja - - - KIP-lomakkeisiin on kiinniottamisen (ja pidättämisen) erityisiksi edellytyksiksi merkitty, että on ollut syytä epäillä, että epäilty jatkaa rikollista toimintaa. On ilmeistä, että tämä ns. jatkamisvaara on ollut erityisenä edellytyksenä myös veneistä kiinniotettujen kohdalla, enkä katso siltä osin olevan aihetta lausua enempää.

6

KIINNIOTTOJEN KESTO

Kiinniottamisen yleisten edellytysten ja syytä epäillä -kynnyksen ylittymisen lisäksi asiassa tulee tarkastella onko ollut tarpeen pitää kantelijoita kiinni otettuna yön yli seuraavaan päivään ja onko poliisi toiminut asiassa viipymättä asian selvittämiseksi. Kyse on myös siitä, onko asiassa toimittu suhteellisuus- ja kohtuusperiaatteiden mukaisesti.

Tänne toimitetusta kahdesta kiinniottamisen kirjaamislomakkeesta (ns. KIP-lomake) käy ilmi, etteivät kantelijat - - - ja - - - ole olleet kiinniotettuina yli 24 tuntia kuten kantelussa on esitetty. Muiden kiinniotettujen osalta selvityksestä eivät ilmene heidän vapaudenmenetysaikansa, mutta asiakirjaaineiston perusteella on ilmeistä, että ne ovat kestäneet alle 24 tuntia. Asiassa tulee kuitenkin arvioida, onko kiinniotettuja henkilöitä asian selvittämisen vuoksi ollut syytä pitää kiinniotettuna yli 12 tuntia.

Tältä osin viittaa aluksi apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedtin 28.11.2007 tekemään päätökseen dnro 1836/2/07 (sen kohdassa 2.3.6.1.5) jossa hän päätyi siihen tulkintaan, että jos epäillyn kiinniotto jatkuu yli 12 tunnin, on pidättämisen edellytysten oltava käsillä, vaikka varsinainen pidättämispäätös voidaankin tehdä myöhemmin, kuitenkin enintään 24 tunnin kuluessa kiinniotosta. Tarkempien perustelujen osalta edelleen viittaa tuossa päätöksessä esitettyyn ja totean tässä vain, että katson tämän tulkinnan olevan lainsäätäjän tarkoitusta parhaiten toteuttava ja myös perusoikeuksien toteutumisen kannalta perustelluin.

Totean myös, että yksilön oikeusasemaan vaikuttavien pakkokeinojen käytössä on käsitykseni mukaan viime kädessä aina kysymys oikeusturvaintressin ja selvittämisintressin välisestä punninnasta. Yksinkertaistaen voidaan todeta, että mitä suurempi selvittämisintressi on, sitä perustellumpaa on näytöllisessä rajatapauksessa käyttää pakkokeinoja **(1)(alaviite päätöksen lopussa)**.

Ylikomisario B sai esimieheltään määräyksen ryhtyä asiassa tukinnanjohtajaksi illalla 25.11.2007, jolloin myös vastuu kiinniottojen perusteltavuudesta siirtyi hänelle. B:n selvityksen mukaan hänen ottaessaan tutkintavastuun hänelle kerrottiin, että yleisjohdossa oli tehty päätös siitä, että kaikki operaatioon osallistuneet henkilöt otetaan kiinni epäiltynä pakottamiseen. Yleisjohtaja A:n antaman tilanneselvityksen mukaan yleisjohto oli linjannut tapahtuman kokonaisuudeksi, jossa mielenilmaisijat olivat toimineet eri pisteissä estääkseen palmuöljyaluksen saapumisen satamaan.

Pidän ongelmallisena sitä, että yleisjohtaja A:n tekemä ja tukinnanjohtaja B:n omaa harkintaa ohjannut linjaus johti siihen, että kaikkia kiinniotettuja henkilöitä käsiteltiin yhtenä joukkona. Olen edellä todennut, ettei saadusta selvityksestä ilmene pakkokeinolain mukaisia oikeudellisia perusteita Kullon koululla tapahtuneille kiinniottoille. Kun vastuu kiinnitosta siirtyi illalla 25.11.2007 B:lle, hänen olisi tullut viipymättä selvittää, mitkä ovat kiinniottojen konkreettiset perusteet ja voiko vapaudenmenetyksiä niiden valossa pitää oikeutettuna, varsinkin kun hän päätti, että kuulustelut suoritetaan ennen kiinniotettujen vapauttamista. Tässä tapauksessa olisi siis jokaisen kiinniotetun osalta tullut yksilöllisesti arvioida, oliko henkilöä syytä epäillä pakottamisesta ym., oliko syytä epäillä, että epäilty jatkaisi rikollista toimintaa ja/tai vaikeuttaisi asian selvittämistä (esimerkiksi vaikuttamalla rikoskumppaneihinsa), oliko vapaudenmenetyksen jatkaminen erittäin tärkeää odotettavissa lisäselvityksen vuoksi ja oliko vapaudenmenetyksen jatkaminen kohtuutonta. Hänen olisi tullut käsitykseni mukaan selvittää ne konkreettiset seikat, jotka ovat johtaneet kiinniottoon ja tehdä oma, itsenäinen arvionsa kiinnioton perusteltavuudesta. Nyt tästä vaatimuksesta ilmeisesti tingittiin myös kiinniotettujen määrän takia. Käsitykseni mukaan kiinniotettujen lukumäärä ei kuitenkaan ollut ainakaan lähtökohtaisesti niin suuri, etteikö vapaudenmenetysten perusteita olisi pystytty tapahtunutta yksilöidymmin arvioimaan.

Näin ollen myös tukinnanjohtaja B:n vastuulla ollut vapaudenmenetysten jatkuminen antaa aiheaarvostelulle. Erityisesti Kullon koululta kiinniotettujen henkilöiden osuus tapahtumiin oli lähtökohtaisesti niin erilainen kuin merialueelta kiinniotettujen henkilöiden, että heidän osaltaan B:kin vastaa jo alunperin perusteettomien vapaudenmenetysten jatkumisesta seuraavaan päivään. B:llä on ollut oma, itsenäinen vastuu vapaudenmenetysten jatkumisesta sen jälkeen, kun hänet nimitettiin tukinnanjohtajaksi. A:n alun perin tekemät linjaukset eivät vapauta B:tä tästä vastuusta.

Totean myös, että nähdäkseni kaikkia kiinniottoja pidensi B:n selvityksestä ilmenevä rikoksen selvittämistä ja tutkintaekonomiaa painottava valinta: epäilty haluttiin kuulustella ennen vapaaksi laskemista. B oli määrätty tukinnanjohtajaksi mielenosoituspäivän iltana ja hän oli antanut määräyksen, jonka mukaan kaikki kiinniotetut tulisi päästää vapaaksi 24 tunnin kuluessa kiinniottopäätöksen tekemisestä. Kiinniotetut tuli kuulustella ja heille suorittaa tarpeelliset henkilörekisteröinnit ennen vapauttamista. Tutkinta-aikatauluun vaikuttivat kiinniotettujen lukumäärä (34 henkilöä) ja se, että kiinniotettujen joukossa oli eri kansallisuuksia ja useita kuulustelukieliä.

Saadun selvityksen perusteella ei ole aiheutta epäillä, etteikö poliisi sinänsä olisi pyrkinyt toimimaan viipymättä asian selvittämiseksi. Kuulustelujen aloittamista on todennäköisesti rajoittanut esitutkintalain 24 §, jonka mukaan kuulustelua ei pääsääntöisesti saa toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Totean kuitenkin, ettei pelkkä tutkintaekonomia – joka tämäntyyppisessä tapauksessa voisi tarkoittaa sitä, että suuri joukko epäiltyjä saataisiin vaivattomammin kuulustelluksi, kun he olisivat "valmiiksi" paikalla kiinniotettuina, kuin jos heitä jouduttaisiin myöhemmin kutsumaan yksittäin kuulusteluihin – ole hyväksyttävä peruste jatkaa vapaudenmenetystä. Tältäkin kannalta B:n menettely on ollut ongelmallinen.

Lisäksi totean, että kuulustelupöytäkirjojen mukaan kaikkia, myös Kullon koululta kiinniotettuja henkilöitä on kuulusteltu epäiltynä myös virkamiehen vastustamisesta, niskoittelusta, liikennetrikomuksesta, liikenneturvallisuuden vaarantamisesta sekä törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta,

joiden osalta useiden henkilöiden kohdalla ei selvityksistä ilmene minkäänlaista näyttöä rikosepäilyn tueksi. Tapauksessa huomiotani on lisäksi kiinnittänyt se, että kaikkia kiinniotettuja henkilöitä on kuulustelupöytäkirjojen mukaan epäilty lisäksi pakottamisen yrityksestä, vaikka rikoslain mukaan pakottaminen on rangaistavaa vain täytettynä rikoksena. Vastuu tästä virheellisestä menettelystä on B:llä.

7

TAKAVARIKOT JA POLTTOAINESÄILIÖIDEN HALTUUNOTTO

Esitutkintapöytäkirjan (6590/R/8839/07) liitteenä olevien takavarikkopöytäkirjojen mukaan poliisi on takavarikoinut kantelijoiden hallusta neljä ajoneuvoa ja venetrailerin niiden sisältämine omaisuuksineen, kuusi polttoaineastiaa sekä kaksi kumiveneettä perämoottoreineen. Perusteena on ollut PKL 4 luvun 1 §, jonka mukaan esine voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että tuomioistuin julistaa sen menetetyksi. PKL 4 luvun 11 §:n mukaan takavarikko on kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen. Omaisuus on takavarikkopöytäkirjojen mukaan palautettu viimeistään 11.12.2007 lukuun ottamatta kumiveneitä Avon ja Tornado perämoottoreineen. Niiden takavarikko on kumottu Porvoon käräjäoikeuden päätöksellä (08/578) 19.8.2008. Takavarikon kumoamista on esittänyt tutkinnanjohtaja B asianomistajan luovuttua pakottamista koskevasta rangaistusvaatimuksesta.

Muun takavarikoidun omaisuuden kuin Avon- ja Tornado-kumiveneiden ja niiden perämoottoreiden osalta katson, että poliisi ei ole ylittänyt harkintavaltaansa arvioidessaan, että mainittu omaisuus on voitu takavarikoida. Mielestäni ei ole aihetta epäillä, että takavarikko olisi sinänsä kestänyt tarpeettoman pitkään. Totean, että PKL 4 luvun 13 §:n mukaisesti takavarikkoasia on ollut mahdollista saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Myöskään takavarikon toimittamisavassa tai pöytäkirjan laatimisessa ei käsitykseni mukaan ole huomautettavaa.

Poliisin suorittaman Avon- ja Tornado-kumiveneiden ja niiden perämoottoreiden takavarikoiden edellytysten osalta totean, että asiasta on 2.7.2008 annettu lainvoimaiseksi jäänyt Helsingin hovioikeuden päätös (Dnro R 08/1353), jonka mukaan Porvoon käräjäoikeuden takavarikkoa koskevaa päätöstä 3.4.2008 ei ole ollut aihetta muuttaa. Totean, että Suomen perustuslain mukaan tuomiovaltaa Suomessa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet. Oikeusasiamiehen tulee puolestaan valvoa, että muun muassa tuomioistuimet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Oikeusasiamies ei voi puuttua siihen, miten tuomioistuin on käyttänyt sille lain mukaan kuuluvaa harkintavaltaa, jollei tuota harkintavaltaa ole ylitetty tai käytetty väärin. Oikeusasiamies ei voi muuttaa tai kumota tuomioistuinten ratkaisuja, määrätä niitä muutettaviksi tai määrätä asiaa uuteen oikeuskäsittelyyn. Katson, että Helsingin hovioikeus on ratkaissut asian sille lain mukaan kuuluvan harkintavallan nojalla, eikä asiassa minulla siten ole tältä osin aihetta lausua enempää.

Polttoainesäiliöiden haltuunoton osalta *Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen* lausunnossa viitataan vesiliikennelain 8 §: ään, jonka mukaan vesikulkuneuvon on oltava rakenteeltaan, varusteiltaan, kunnoltaan ja muilta ominaisuuksiltaan turvallinen kaikilla niillä kulkuvesillä, joilla sitä käytetään sekä lain 12 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan valvontaviranomainen voi estää tai keskeyttää vesikulkuneuvon matkan, milloin siihen liittyy ilmeinen onnettomuuden vaara, yleisen järjestyksen häiriintyminen tai ympäristöhaitan uhka. Komisarioraportin selityksen mukaan hän päätyi aluksi ottamaan veneiden polttoainetankit poliisin haltuun, jotta henkilöitä ei olisi tarvinnut ottaa kiinni.

Tolkkisten rannassa kiinni otetut henkilöt eivät näkemykseni mukaan ole olleet poliisilain 11 §:ssä tarkoitettulla tavalla kykenemättömiä pitämään huolta itsestään. Kuitenkin selvityksissä esiin tuotujen perusteiden on mahdollista ajatella toteuttavan sekä poliisilain 14 §:n että erityisesti poliisilain 20 §:n soveltamisedellytykset. Poliisilain 20 §:ssä (tai vesiliikennelain 12 §:ssä) ei luonnollisesti ole nimenomaista mainintaa poliisin oikeudesta ottaa veneen polttoainesäiliöt haltuunsa. Poliisilain esitöiden

valossa tällaisessa menettelyssä on kysymys kaikkea poliisin toimintaa ohjaavan poliisilain 2 §:n 2 momentissa säännellyn vähimmän haitan periaatteen noudattamisesta säännöksen soveltamisessa. Hallituksen esityksen (HE 57/1994, s.46) mukaan 20 §:n 3 momentin mukaisella "muulla vaaran poistamisella voidaan tarkoittaa myös esimerkiksi ajoneuvoon pyrkivän henkilön ajoon lähdön estämistä ottamalla ajoneuvon avaimet tilapäisesti poliisimiehen tai muun henkilön haltuun." Esitöiden mukaan "säännöksen sanamuoto mahdollistaa sellaisen tehtävän mukaisen toiminnan, jolla häiriön aiheuttajan tai rikokseen todennäköisesti syyllistyvän henkilön toiminta voidaan estää vapaudenriistoa selvästi lievemmin keinoin." Tässä tapauksessa polttoainesäiliöiden haltuunottoa voidaan näkemykseni mukaan pitää lainmukaisena, mikäli tilanteeseen puuttumattomuus olisi todennäköisesti johtanut siihen, että vesille aikoneet kantelijat olisivat syyllistyneet poliisilain 20 §:ssä tarkoitettuihin rikoksiin tai heidän olisi voitu olettaa aiheuttavan saman pykälän 2 momentissa tarkoitettua huomattavaa vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Kysymys on ollut kyseisessä säännöksessä tarkoitettua "vaaran muusta poistamisesta", joka on mainittu myös poliisilain 11 §:n 1 momentissa.

Kun edellä esitetyn valossa polttoainesäiliöiden haltuunotolle on nähtävissä perusteita ja polttoainesäiliöt on pian tutkinnanjohtaja B:n päätöksellä takavarikoitu, en katso tältä osin asiassa aihetta enempiin toimenpiteisiin.

8

MERIVARTIOSTON OSUUS JA KÄYTETYT VOIMAKEINOT

Kantelijoiden mukaan vaaratilanteet vesillä ovat aiheutuneet pelkästään merivartioston tarpeettomista toimista veneiden pysäyttämiseksi hinnalla millä hyvänsä. Kantelijoita on häikäisty ja suihkutettu pippurisumutteella ilman erillistä käskyä johdolta. Kiinniottot, sikäli kuin niihin olisi ollut tarvetta, olisi lievimmän keinon periaatteen mukaisesti voinut suorittaa veneiden rantauduttua. Voimakeinojen käyttö on ollut tarpeetonta, eikä veneiden pysäytyskäskyjen antaminen kuntotarkastuksen vuoksi tai kantelijoiden henkilöllisyyden tarkastamiseksi ole uskottavaa tahi perusteltua.

Oikeusohjeet

Vesiliikennelain 2 luvun 5 § 1 momentin mukaan jokaisen vesillä vesikulkuneuvolla liikkuvan on noudatettava olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta ja toimittava siten, ettei hän ilman pakottavaa syytä vaikeuta tai häiritse muiden liikkumista vesillä eikä aiheuta vaaraa tai vahinkoa muille. Mainitun lain 8 §:n 1 momentin mukaan vesikulkuneuvon on oltava rakenteeltaan, varusteiltaan, kunnoltaan ja muilta ominaisuuksiltaan turvallinen kaikilla niillä kulkuvesillä, joilla sitä käytetään. Lain 11 §:n 1 momentin mukaan vesikulkuneuvo on valvontaviranomaisen antamasta, selvästi havaittavasta pysähdysmerkistä pysäytettävä heti, kun se voidaan turvallisesti tehdä. Lain 12 §:n mukaan vesikulkuneuvon kuljettaja on velvollinen noudattamaan valvontaviranomaisen vesikulkuneuvon rakenteen, varusteiden, kunnan sekä asiakirjojen tarkastamiseksi antamia määräyksiä sekä sallimaan vesikulkuneuvon merikelpoisuuden sekä rungon ja moottorin yksilöintitietojen tarkastamisen. Valvontaviranomainen voi estää tai keskeyttää vesikulkuneuvon matkan, milloin siihen liittyy ilmeinen onnettomuuden vaara, yleisen järjestyksen häiriintyminen tai ympäristöhaitan uhka.

Vesikulkuneuvojen käyttämistä vesialueella valvoo mm. poliisi ja rajavartiolaitos.

Rajavartiolain 35 §:n mukaan:

rajavartiomiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus, jollei muualla laissa toisin säädetä, vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinniottamisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi, esteen poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Rajavartiomiehen voimakeinojen puolustetta-

vuotta arvioitaessa on otettava huomioon virkatehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat. Jos voimakeinojen käyttäminen on välttämätöntä, on niitä käytettävä vain siinä määrin ja siihen saakka, kun laissa säädetyn virkatehtävän suorittamiseksi välttämättä on tarpeen (*lievimmän keinon periaate*).

Rikoslain 16 luvun 4 a §:n mukaan mm. se, joka jättää noudattamatta rajavartiomiehen tehtävän suorittamiseksi toimivaltansa rajoissa antaman käskyn tai kiellon tai jättää noudattamatta rajavartiolain 38 §:ssä tarkoitetun, rajavartiomiehen liikenteen ohjaamiseksi taikka kulkuneuvon pysäyttämiseksi taikka siirtämiseksi antaman selvästi havaittavan merkin tai määräyksen on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, niskoittelusta rajavartiomiestä vastaan sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

Rikoslain 23 luvun 1 §:n nojalla liikenneturvallisuuden vaarantamisesta tuomitaan myös mm. se, joka ollessaan vastuussa aluksen ohjailusta tai aluksen kulun turvallisuuteen olennaisesti vaikuttavassa tehtävässä rikkoo vesiliikennelakia tai sen nojalla annettuja taikka alusten yhteen törmäämisen ehkäisemisestä merellä annettuja säännöksiä tai määräyksiä.

Saatu selvitys

Rajavartiolaitoksen esikunnan lausunnossa todetaan, että tilanne ja kiinniottoyritykset jatkuivat merellä pitkään, alkaen kello 14.10 ja päättyen kello 20.02. Kumiveneitä yritettiin pysäyttää useaan otteeseen vesiliikennelain mukaista tarkastusta varten, mutta pysähtymiskäskyjä ei toteltu. Tilanteen edetessä olosuhteet muuttuivat vaarallisemmiksi kumiveneiden kuljettajien vaarantaessa sekä veneissä olleiden henkilöiden että viranomaisten turvallisuuden. Kello 16.45 tilanteen jatkuttua jo kolmatta tuntia, poliisin kenttäjohdolta on tullut käsky ottaa veneissä olevat henkilöt kiinni. Kiinniottokäskyn jälkeen on yritetty vielä 2,5 tuntia eri menetelmiä käyttäen vaikeissa olosuhteissa pysäyttää veneet ensin lievemmillä keinoilla mm. pysähdysmerkkiä näyttämällä, kumiveneiden edessä ajamalla ja ajolinjaa kaventamalla, mutta mikään käytetyistä keinoista ei ole tehonnut. Rajavartiolaitoksen esikunnan lausunnossa katsotaan, että tilanteessa on pyritty käyttämään lievintä mahdollista voimakeinoja ja edetty portaittain käyttämään vahvempaa voimakeinoja vasta, kun on todettu lievemmän voimakeinon tehottomuus. OC-sumutetta on käytetty vain siinä määrin ja siihen saakka kun virkatehtävän suorittamiseksi on ollut tarpeen. Sumutteelle altistuneille henkilöille on annettu voimankäyttötilanteen jälkeen asianmukaista ensiapua.

Vanhempi merivartija - - - kertoo selvityksessään toimineensa ryhmänjohtajana rajavartiolaitoksen helikopterissa, jonka lentäessä kumiveneen yläpuolelle hän pyysi valaisemaan venettä noin kahden minuutin ajan jotta se näkyisi pimeässä.

8.1

Kannanotto

Kantelussa ja vastineessa sekä saadussa viranomaisselvityksessä esitetään osittain toisistaan poikkeavia käsityksiä tapahtumainkulusta. Sinänsä käytössäni olleissa viranomaisselvityksissä tapahtumainkulusta on kerrottu yhtenevästi. Totean, että kihlakunnansyyttäjä - - - on 28.1.2009 syyttämättäjättämispäätöksissään (09/86 ja 09/87) todennut - - - ja - - - syyllistyneen vesiliikenneriikkomukseen, niskoitteluun rajavartiomiestä vastaan sekä törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen, mutta jättänyt syytteet nostamatta ns. kohtuusperusteella. Käytössäni olevasta aineistosta ei ilmene, että - - - tai - - - olisivat saattaneet tämän syyllisyyttään koskevan ratkaisun lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luvun 10 § 1 momentin mukaisesti tuomioistuimen käsiteltäväksi. Totean myös, että Greenpeacen metsävastaava - - - on 29.8.2008 tehnyt Porvoon poliisille tutkintapyynnön koskien me-

rivartioston ja poliisin toimintaa Greenpeacen veneiden kiinniottotilanteessa. Kihlakunnansyyttäjä --- 27.12.2007 tekemän päätöksen (07/2686) mukaan asiassa ei ole aloitettu poliisien osalta esitutkintaa, koska asiassa ei ole ollut syytä epäillä rikosta. Rikoskomisario - - - on 17.7.2008 tehnyt esitutkinnan päätöksen, jonka mukaan merivartioston henkilöstöä ei ole ollut syytä epäillä rikoksesta.

Kiinniottotilanteessa merivartioston partiot ovat antaneet poliisille virka-apua kiinniottopäätösten olleessa poliisin kenttäjohdon tekemiä. Tässä tapauksessa merivartiosto on joutunut turvautumaan voimakeinojen käyttöön kiinniottamisten toimittamiseksi eli suihkuttamaan Avonissa ja Tornadossa olleita henkilöitä OC-sumuttimella.

Rajavartiomiesten käyttämien voimakeinojen puolustettavuus on aina harkittava tilannekohtaisen kokonaisarvostelun perusteella. Kokonaisarvosteluun vaikuttavina tekijöinä mainitaan rajavartiolain 35 §:ssä tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus ja käytettävissä olevat voimavarat, jotka kaikki on suhteutettava keskenään asianmukaisesti. Toimintatapaa on arvioitava sen perusteella, mitä havaintoja on tehty tapahtumahetkellä ja mitä vaihtoehtoja tehdyille ratkaisuille tapahtumahetkellä oli olemassa. Kysymys toimenpiteiden oikeasuhtaisuudesta tehtävään nähden on kuitenkin aina jossakin määrin tulkinnanvarainen, koska rajavartiolain 35 § jättää yksittäistapauksessa rajavartiomiehelle harkinnanvaraa eikä keinovalintaan vaikuttaneita seikkoja ole jälkikäteen edes mahdollista yksityiskohtaisesti selvittää ja arvioida.

Saadun selvityksen perusteella on mielestäni riidatonta, että kumiveneiden kuljettajat ovat mm. hyvin pitkään jättäneet noudattamatta rajavartijan antaman pysähtymismerkkin ja pyrkineet välttämään pysäyttämistä, vaikka pysähtymällä voimakeinojen käyttäminen olisi ollut vältettävissä. Näkemykseni mukaan tällainen käyttäytyminen on voitu perustellusti tulkita rajavartiomiehen lailliseen päämäärään tähtäävän toiminnan estämiseksi. Asiassa ei ole tullut ilmi aihetta epäillä, että merivartioston käyttämät voimakeinot eivät olisi olleet puolustettavia tai että merivartiosto olisi käyttänyt asiassa ankarampia voimakeinoja kuin toimenpiteen suorittamiseksi oli ollut tarpeen. Kanteluaineistosta ei ilmene muitakaan seikkoja, joiden perusteella olisi syytä epäillä Suomenlahden merivartioston menetelleen asiassa virheellisesti.

9

KIINNIOTETTUIJEN KOHTELU

Oikeusohjeet

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 § 1 momentin mukaan tutkintavan- gille ja kiinni otetulle on varattava tilaisuus ilmoittaa lähiomaiselleen tai muulle läheiselleen ottamisesta säilytystilaan. Kiinni otetulle ei kuitenkaan tarvitse varata tilaisuutta ilmoittamiseen, jos hänet vapautetaan 12 tunnin kuluessa kiinni ottamisesta ja tilaisuuden varaamiseen ei ole erityisiä syitä. Lain 6 luvun 6 §:n mukaan vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä säilytystilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole PKL 1 luvun 18b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu. Säilytystilan järjestyssäännössä voidaan antaa säilytystilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoi- ta.

Lain 3 luvun 4 §:n mukaan vapautensa menettäneiden ruokahuolto on järjestettävä siten, että he saavat terveellisen, monipuolisen ja riittävän ravinnon. Säilytystilassa noudatettavasta ruokavaliosta poiketaan mahdollisuuksien mukaan, jos se on perusteltua vapautensa menettäneiden terveyden taikka uskonnollisen tai muun perustellun vakaumuksen vuoksi.

Saatu selvitys

Komisario - - - selvityksen mukaan Porvoon poliisivankilassa ruokailut on järjestetty poliisivankilan järjestyssäännön mukaisella tavalla. Kun tapahtuma-aikaan oli sunnuntai-ilta ja kiinniotettuja yllättäen poikkeuksellisen paljon oli ruokailu jouduttu järjestämään paikallisen pizzerian kautta ja täten oli ollut mahdotonta ottaa huomioon mahdollisia erityisruokavaltioita. Sisäasiainministeriön poliisiosaston lausunnossa todetaan, että se, ettei ruokaa tarjottu ennen aamiaista ole ollut tapahtumahetkellä voimassa olleen pidätettyjen kohtelusta annetun määräyksen (SM-2205-3421/Tu-41) vastaista eikä poliisin menettely tarjotun ruuan osalta ei ole ollut ristiriidassa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta säädetyn lain 3 luvun 4 §:n kanssa.

9.1

Kannanotto

Selvityksistä ei ilmene onko kiinniotettujen mahdollisuutta olla puhelimitse yhteydessä säilytystilan ulkopuolelle rajoitettu. Näkemykseni on, että kantelijoilta olisi tullut tiedustella ilmoittamisesta ja varmistaa ilmoittamisen tarve läheiselleen. Vaikka työnantajaa ei voidakaan pitää lainkohdassa tarkoitettuna läheisenä, niin jos tutkinnalliset syyt eivät ole esteenä, tulisi myös ilmoitus työnantajalle sallia.

Myöskään ruokailun osalta saatu selvitys ei ole kattava, mutta en katso olevan aihetta asiaa tästä osin enemmän selvittää. Totean kuitenkin, että kantelijat ovat olleet kiinniotettuna yli 12 tuntia ja vapaudenmenetyksen jatkuminen näin pitkään on nähdäkseni ollut ilmeistä viimeistään loppuillasta. Viitatus sisäasiainministeriön määräyksen mukaan mikäli kiinniotto jatkuu yhtäjaksoisesti yli 12 tuntia, pidätetylle on annettava mahdollisuus terveelliseen, monipuoliseen ja riittävään ateriointiin. Vapaudenmenetyksen kestäessä alle 12 tuntia on pidätetylle annettava tarvittaessa soveltuvaa ravintoa ottaen huomioon vapaudenmenetyksen kesto aika. Jos lääkärintodistuksesta tai muutoin käy ilmi, ettei tavallinen ravinto sairauden tai muun syyn vuoksi sovi pidätetylle, hänelle on annettava erityisravintoa tai ryhdyttävä muuhun tarpeelliseen toimenpiteeseen. Koska ensimmäiset kiinniotot tapahtuivat jo ennen kello 18:aa, on mielestäni nähtävissä perusteita sille, että kantelijoille olisi järjestetty ainakin jotain iltapalaa, sillä muutoin ruokailujen väli muodostuisi varsin pitkäksi. Mikäli kiinniotettujen henkilöiden mahdolliset ruoka-ainerajoitukset olivat tiedossa, olisi ollut perusteltua ottaa ne huomioon ainakin aamiaista tai lounasta tarjottaessa.

10

ESITUTKINTAA KOSKEVIEN TIETOJEN KIRJAAMINEN

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen esitutkintapöytäkirjan laadinnasta annetun sisäasiainministeriön ohjeen (SM-2006-03625/ri2) mukaan esitutkintapöytäkirjan merkintälehdelle tehdään merkintäpidättämisestä ja vangitsemisesta niistä rikoksista epäillyistä, joiden osalta asia saatetaan syyteharkintaan. Jos henkilö on asiaan liittyen ollut muusta syystä kiinniotettuna, tulee tästä olla maininta merkintälehdellä. Kuten tutkinnanjohtaja, ylikomisario B toteaa selvityksessään, - - - ja - - -osalta esitutkintapöytäkirjaan olisi tullut kirjata kiinniottajat. Muiden osalta kiinniottotietoja ei tällä perusteella tarvinnut merkitä, koska muiden kuin - - - ja - - - osalta asiaa ei saatettu syyteharkintaan. Kiinnitän tutkinnanjohtaja B:n huomiota vapaudenmenetyksen huolelliseen kirjaamiseen.

Esitutkintapöytäkirjan merkintälehden mukaan pöytäkirjaan ei ole liitetty Neste Oil Oyj:n lakiasianjohtajan eikä Astoria -tankkerin omistajan Rederi Veritas Ab Tankersin omistajan edustajan kuulusteluja.

Esitutkintalain 40 §:n 2 ja 3 momenttien mukaan esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet,

mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Esitutkinnaissa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan.

Oikeuskirjallisuudessa (ks. Helminen ym., Esitutkinta ja pakkokeinot, 2002, s. 407–409) on todettu, että esitutkintapöytäkirjaan on lähtökohtaisesti otettava kuulustelupöytäkirjat ja tutkintatoimenpiteistä laaditut selostukset. Esitutkintapöytäkirjasta ei saa jättää pois mitään asiaan vaikuttavaa, mutta toisaalta siihen ei saa ottaa myöskään sellaista aineistoa, jolla ei ole tutkittavassa asiassa merkitystä. Esitutkintapöytäkirjan tulee antaa tutkittavasta asiasta mahdollisimman objektiivinen kuva. Tutkinnanjohtaja ratkaisee ja vastaa siitä, mitä esitutkintapöytäkirjaan otetaan.

Tässä tapauksessa tutkinnanjohtaja B on harkintavaltansa puitteissa arvioinut kuulustelupöytäkirjojen merkityksellisyyden ja pöytäkirjan ulkopuolelle jätetystä aineistosta on tehty merkintä pöytäkirjaan esitutkintalain mukaisesti. Tältä osin B:n menettely ei anna aiheita arvostelulle.

11

EPÄILLYN ASEMAAN ASETTAMISEN EDELLYTYKSET

Greenpeacen tapahtumapäivänä julkaisemassa tiedotteessa - - - kertoi palmuöljylastin olevan "pysäyttämämme". Tutkinnanjohtaja B:n selvityksestä ilmenevän käsityksen mukaan Greenpeacen - - - oli ilmeisesti myös antanut televisiolausunnon, jossa tämä ilmoitti järjestön pysäyttäneen palmuöljylastin Kilpilahden satamaan. B:n mukaan - - - asema esitutkinnaissa oli vakaasti harkittu ja ainoa oikea tapa edetä.

Kantelijoiden vastineessa on tuotu esiin, että - - - lausumien osalta saadussa selvityksessä on ristiriitoja sen suhteen, mitä hänen väitetään sanoneen. Mikäli rikosepäily perustuu jonkun henkilön lausumaan, on lausuma dokumentoitava niin, että viranomaiset edes jälkikäteen tietävät, miksi ryhtyivät mittaviin toimiin.

Esitutkintalaissa säädetty näyttökynnys esitutkinnan aloittamiselle koskee vain sitä, onko syytä epäillä, että rikos on tehty. Sen sijaan laissa ei ole säännöstä siitä, minkä asteista epäilyä vaaditaan esitutkinnan kohdistamiseksi tiettyyn henkilöön eli millä edellytyksillä hänet voidaan asettaa syylliseksi epäillyn asemaan esitutkinnaissa. Esitutkintalain esitöiden mukaan on oltava erityisen varovainen siinä, että ketään ei nimetä todistajaksi, jos on syytä – vaikka vähäistäkin – epäillä häntä syylliseksi (HE 14/1985 s.19, ks. myös esitutkintalaki 26 §). Tämä lausuma viittaa siihen, että kynnys epäillyn asemaan asettamiselle ei voi olla korkealla. Taustalla on erityisesti se, että todistajalla on ankarasti sanktioitu velvollisuus puhua totta, eikä ketään tule pakottaa todistamaan itseään vastaan. Epäillyllä puolestaan ei ole totuudessa pysymisvelvollisuutta ja tästä näkökulmasta tätä asemaa voidaankin pitää edullisena. Epäillyllä on myös aina oikeus käyttää avustajaa. Toisaalta epäillyn asemaan joutuminen on aina leimaavaa. Esitutkintalaista ja sen perusteluista ilmenee, että henkilöä ei tule kuulustella rikoksesta epäiltynä, jollei rikosepäilyä voida perustellusti kohdistaa nimenomaan häneen (ks. esitutkintalaki 8 § 2 sekä HE 14/1985 s. 19). Se, milloin epäily on riittävän vahva henkilön kuulustelemiseksi syylliseksi epäiltynä, on ratkaistava kussakin tapauksessa tiedossa olevien seikkojen perusteella.

Saadun selvityksen perusteella jää epäselväksi, miten - - - toiminta antoi aiheen epäillä rikosta tai miten esimerkiksi hänen asemansa Greenpeacessa antaisi aiheen epäillä häntä osallisuudesta pakottamisrikokseen. Pelkkä järjestön puolesta annettu haastattelu (jonka sisällöstä ei ole annettu selvitystä) ja siinä mahdollisesti esitetty myönteinen suhtautuminen poliisin rikoksiksi arvioimiin tapahtumiin ei ole sinällään syy epäillä henkilön itse osallistuneen rikoksen täytäntöönpanoon tai esimerkiksi

siihen yllytykseen. Pidänkin B:n ratkaisua kuulla - - - syylliseksi epäiltynä käytettävissäni olevan selvityksen perusteella arvioituna kritiikille alttiina. Saatan käsitykseni ylikomisario B:n tietoon.

12

TOIMENPITEET

Kulloon koululla olleiden henkilöiden kiinniottojen osalta olen edellä todennut poliisin tältä osin ylittäneen harkintavaltansa.

Tämän vuoksi huomautan Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen ylikomisario A:ta kohdassa 4.3.2 selostetusta lainvastaisesta menettelystä sekä ylikomisario B:tä kohdassa 6 selostetusta lainvastaisesta menettelystä. Kiinnitän heidän vakavaa huomiotaan vapaudenmenetysten perusteiden huolelliseen arviointiin.

Lisäksi kiinnitän vastaisen varalle ylikomisario A:n huomiota kohdassa 4.3.1 esittämiini yleisen kokouksen siirtämisvaltuuden käyttöä koskeviin näkökohtiin. Vielä kiinnitän ylikomisario B:n huomiota kohdassa 10 esittämäni vapaudenmenetysten huolellisesta kirjaamisesta. Saatan myös ylikomisario B:n tietoon kohdissa 6 ja 11 esittämäni moittivat käsitykset.

Saatan myös Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen tietoon kohdassa 9 esittämäni näkökohdat.

Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennökset tästä päätöksestäni.

Muihin toimenpiteisiin asia ei anna aiheutta.

Alaviite:

(1) Oikeusneuvos Lauri Lehtimaja totesi KKO:n ratkaisuun (2003:28) esittämässään eriävässä mielipiteessä mm. seuraavaa: "Perustuslain 14 §:n 3 momentissa korostetaan, että julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Tämä velvoite puoltaa matkustuskiellon ja muiden rikosprosessuaalisten pakkokeinojen erityisen pidättyvää käyttöä silloin, kun rikolliseksi epäilty ylilyönnit liittyvät perustuslain sinänsä turvaamaan yhteiskunnalliseen toimintaan eikä kysymys ole niin sanotusta tavanomaisesta rikollisuudesta."